

Змістовий потенціал навчальних дисциплін професійної підготовки соціальних педагогів до соціально-педагогічної роботи з профілактики Інтернет-залежності підлітків

У статті аналізується змістовий потенціал навчальних дисциплін професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної роботи з профілактики Інтернет-залежності підлітків. Інтернет-залежність визначено як один з видів нехімічної технологічної залежностей.

Відзначено, що для Інтернет-залежних підлітків характерним є нав'язливе прагнення тривалий час перебувати в Інтернеті з втратою суб'єктивного контролю за його використанням. Соціально-педагогічну роботу з профілактики Інтернет-залежності підлітків схарактеризовано як різновид соціально-педагогічної діяльності, який здійснюється в освітніх закладах та спрямований на проведення різних видів профілактичних заходів, з метою формування в особистості стійкості до залежної поведінки, закріплення навичок здорового способу життя, попередження розвитку й прогресування залежності.

Зміст професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної роботи з профілактики Інтернет-залежності спрямований на формування в студентів системи знань про Інтернет-залежність, її симптоми, види Інтернет-залежних осіб та умінь реалізовувати форми та методи соціально-педагогічної роботи з її профілактики.

Ключові слова: підлітки, Інтернет-залежність, соціально-педагогічна робота, профілактика Інтернет-залежності, майбутні соціальні педагоги, підготовка майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної роботи з профілактики Інтернет-залежності підлітків.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Серед інформаційних технологій пріоритетне місце на сьогодні займає Інтернет, який передбачає значні можливості для пошуку різнопланової інформації, спілкування, читання книг, відвідування он-лайн музеїв, перегляду кіно тощо. Поряд з цим, кібер-простір містить он-лайн загрози, які можуть мати негативні наслідки для людини в реальному житті. Тому важливим завданням вищої освіти є підготовка висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно організувати соціально-педагогічну роботу з профілактики Інтернет-залежності підлітків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснений аналіз соціально-педагогічної літератури свідчить, що вплив Інтернету на особистість вивчають А. Андрієнко, Ю. Бабаєва, О. Войскунський, Н. Левицька, Н. Сергеева, О. Смилова, Н. Цой та ін.; Інтернет-залежність як явище досліджують психологи Дж. Блок, М. Дрепа, О. Камінська, М. Орзак, К. Янг та ін.; проблему кіберагресії аналізують О. Блискунова, М. Герц, С. Ениколопов, Л. Найдьонова, А. Штольц та ін.; Інтернет-злочинність вивчають юристи Р. Ремлюга, О. Юрченко та ін.

Зміст, форми та методи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів розглядають Р. Вайнола, Л. Власенко, А. Деркач, Л. Завацька, А. Капська, О. Малихін, Ж. Петрочко та ін. Проте, зовсім мало наукових доробок, у яких аналізується зміст навчальних дисциплін професійної підготовки соціальних педагогів до соціально-педагогічної роботи з профілактики Інтернет-залежності.

Мета статті полягає в розкритті змістового потенціалу навчальних дисциплін професійної підготовки соціальних педагогів до соціально-педагогічної роботи з профілактики Інтернет-залежності підлітків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-педагогічна робота як вид практичної діяльності протікає й реалізується в межах «проблемної ситуації». Проблемну ситуацію розглядаємо як таку організацію соціального й культурного життя, при якій під впливом зовнішніх або внутрішніх чинників усталені способи життя особистості, взаємодія з людьми є порушеними, а механізми відновлення балансу відсутні. За цих умов людина змушена переглядати звичні їй соціокультурні зразки поведінки, оскільки за обставин, які склалися, вони втратили функції засобів підтримки [2]. «Проблемна ситуація» в практиці соціально-педагогічної роботи конкретизується поняттям «група ризику».

У тлумачному словнику поняття «ризик» трактується як можливість, велика ймовірність чого-небудь, як правило, негативного, небажаного, що може відбутися або не відбутися [2]. До груп ризику відносимо категорії осіб, які перебувають під впливом небажаних факторів; чий соціальний стан за тими або іншими ознаками не має стабільності; які не можуть самостійно перебороти труднощі, що виникли в їхньому житті. Неповнолітні, які за своїм соціальним

оточенням, сімейним та матеріальним становищем або індивідуально-психологічними характеристиками найбільш уразливі до виникнення он-лайн-залежної поведінки, складають «групу ризику» до Інтернет-залежності.

Інтернет-залежність визначається як різновид нехімічної технологічної залежності, що формується на базі різних форм використання Інтернету, відповідно до динаміки, властивої адиктивному процесу [1]; форма залежної поведінки, яка реалізується у вигляді технологічної залежності на базі різних форм використання Інтернету зі зміщенням мети особистості у віртуальну реальність (М. Дрепа) [4]; психічний розлад й хвороблива нездатність вчасно відключитися від Інтернету (Н. Левицька) [6]; відхилення від норм поведінки, яке пов'язане зі зловживанням Інтернетом (Н. Цой) [8]. На нашу думку, Інтернет-залежність – це вид нехімічної технологічної й поведінкової залежності, яка передбачає зловживання часом перебування в мережі, з втратою суб'єктивного контролю за його використанням, що, в свою чергу, призводить до виникнення залежності.

Головною причиною виникнення Інтернет-залежності у підлітків є недостатнє спілкування з батьками, однолітками і значущими людьми. Відсторонення особистості від реального світу може викликати емоційну й нервову перенапругу, астеноневротичні та психоемоційні порушення; сприяти виникненню комунікативних проблем; порушення соціальної адаптації [1]. З огляду це, актуалізується проблема проведення цілеспрямованої соціально-педагогічної роботи з підлітками задля забезпечення «соціально-психологічної імунізації» щодо негативного впливу кібер-простору.

Соціально-педагогічну роботу з профілактики Інтернет-залежності підлітків визначаємо як різновид соціально-педагогічної діяльності, що здійснюється в освітніх закладах та спрямований на проведення різних видів профілактичних заходів задля формування в особистості стійкості до залежної поведінки, закріплення навичок здорового способу життя, попередження розвитку й прогресування залежності.

Метою соціально-педагогічної роботи з профілактики Інтернет-залежності є формування у підлітків таких ціннісних орієнтацій, при яких всі можливі відхилення від нормативного уявлення про здоровий спосіб життя втрачають свою значимість та привабливість, а результатом профілактичної роботи є набуття учнями навичок самозахисту, попередження виникнення такого виду нехімічної адикції. Реалізувати мету можна через низку завдань соціально педагогічної роботи з профілактики Інтернет-залежності підлітків: формування безпечної діяльності молоді в Інтернет-мережі за допомогою впровадження системи заходів, спрямованих на поінформованість підлітків щодо ризиків віртуального світу, формування критичного мислення та навичок стійкої до залежності поведінки [3].

В освітніх закладах соціально-педагогічну роботу з профілактики Інтернет-залежності організовує соціальний педагог, як висококваліфікований фахівець, підготовлений до такої діяльності. Підготовку майбутнього соціального педагога до соціально-педагогічної роботи з профілактики Інтернет-залежності характеризуємо як цілеспрямовану, спеціально-організовану, систематичну діяльність з формування у студентів системи знань про Інтернет-залежність, її види, симптоми, стадії виникнення; умінь і базових компетентностей організації соціально-педагогічної роботи з профілактики Інтернет-залежності підлітків.

Аналіз змісту підготовки майбутніх фахівців за напрямом 6.010106 «Соціальна педагогіка» засвідчив, що питання профілактики Інтернет-залежності найбільш повно розглядаються навчальними дисциплінами «Соціалізація особистості», «Технологія соціально-педагогічної діяльності», «Профілактика девіантної поведінки» [7].

При вивченні навчального курсу «Соціалізація особистості» у темі «Вплив засобів масової інформації на соціалізацію особистості» розкриваються сутність, ознаки та причини Інтернет-залежності особистості, шляхи забезпечення позитивного впливу засобів масової інформації на соціалізацію особистості. Зміст теми спрямований на формування в майбутніх фахівців системи знань про адикцію як прояв девіантної поведінки; сутність, причини, стадії розвитку й наслідки Інтернет-залежності; умінь реалізовувати різні форми, методи та засоби соціально-педагогічної роботи з клієнтами щодо запобігання підлітковій кібер-залежності.

Оскільки, Інтернет-залежність є проявом девіантної поведінки, тому нами проаналізовано програму навчальної дисципліни «Профілактика девіантної поведінки. Темою «Види та типи девіантної поведінки» передбачено вивчення основних мотивів особистостей, схильних до адиктивних форм поведінки, специфіки адиктивного поводження. У студентів поглиблюються знання про залежність як базисну характеристику адиктивної особистості та ознаки діагностики клінічної залежності в обстежуваного. Змістом дисципліни окреслено формування у майбутніх фахівців знань щодо чотирьох видів «втечі» від реальності («втеча в тіло», «втеча в контакти чи самотність», «втеча в працю» та «втеча у фантазії»). Соціальні педагоги, працюючи з особистістю, мають уміти розпізнавати зміни в підлітків у кожному випадку. Наприклад, при виборі відходу від реальності у вигляді «втечі в тіло» у дитини відбувається заміщення традиційної життєдіяльності, спрямованої на сім'ю або хобі, зміна ієрархії цінностей повсякденного життя, переорієнтування на діяльність, спрямовану лише на власне фізичне або психічне удосконалення. При цьому гіперкомпенсаторним стає захоплення оздоровчими заходами (т. зв. «Параноя здоров'я»), сексуальною взаємодією (т. зв. «Пошук і задоволення оргазму»), власною зовнішністю, якістю відпочинку та способами розслаблення. Уже при «втечі в працю» особистість багато працює, стаючи трудоголіком. Зміна цінності комунікації формується у разі вибору поведінки у вигляді «втечі в контакти або самотність». За таких обставин спілкування є або єдино бажаним способом задоволення потреб, заміщаючи всі інші, або кількість контактів зводиться до мінімуму. Схильність до роздумів, бажання щось утілювати в життя – це «втеча у фантазії». За такого відходу від дійсності проявляється інтерес до псевдо філософських пошуків, релігійного фанатизму, життя в світі ілюзій і фантазій [5].

При вивченні теми «Наукові підходи до профілактики девіантної поведінки» деталізуються структура девіантної поведінки, основні підходи та принципи профілактики девіантної поведінки, класифікація видів профілактики (первинна, вторинна та третинна профілактика, їх характеристика). Різновиди підходів до профілактики залежностей: інформаційний (побудований на інформації про шкоду нехімічних адикцій), поведінковий (базується не на психоактивних речовинах чи їх впливові на організм, а на людях і аналізі причин їх вчинків). У майбутніх соціальних педагогів формуються знання про методи, які широко використовуються у профілактичній роботі: лекції (лекції-бесіди, лекції-диспути, лекції-вікторини, лекції-консультації, лекції-прес-конференції), «кругі столи», метод кейсів та ін. Змістом теми передбачено вивчення основних форм соціально-педагогічної роботи з профілактики Інтернет-залежності (тренінги, індивідуальні/групові заняття та консультації, спрямовані на виявлення причин адикції, усвідомлення проблеми через розпізнавання ознак залежної поведінки, особистісний розвиток).

У ході вивчення навчальної дисципліни «Технологія соціально-педагогічної діяльності» передбачено вивчення профілактичних аспектів діяльності соціального педагога в такій інтерпретації: технологія реалізації соціальним педагогом соціально-профілактичної та реабілітаційної функцій; технології організації соціально-педагогічної роботи з різними групами клієнтів. Означені аспекти містять інформацію про принципи відбору психокорекційних методик і методів роботи з учнями, схильними до Інтернет-залежності. Особлива роль відводиться характеристиці методу «рівний-рівному» як способу надання та поширення достовірної та соціально значимої інформації через довірче спілкування на рівних у межах організованої (тренінги, акції тощо) та неформальної роботи (спонтанне спілкування з однолітками), яку проводять спеціально підготовлені підлітки-інструктори [7].

У ході вивчення теми «Технології профілактичної роботи соціального педагога» студенти знайомляться з сутністю соціальної профілактики як напряму соціально-педагогічної роботи; основними принципами попередження кризових станів особистості; рівнями (загальносоціальний, спеціальний, індивідуальний) та основними процедурами й стратегіями соціально-педагогічної профілактики. Отже, у рамках вивчення дисципліни у студентів формуються знання про основні напрями профілактичної соціально-педагогічної роботи з подолання Інтернет-залежності, серед яких: інформування підлітків про механізми впливу мережі Інтернет на особистість, причини, клінічні прояви, методи діагностики та наслідки Інтернет-залежності; розвиток стійкості до негативних соціальних впливів та особистісних

ресурсів і навичок досягнення поставлених цілей в реальному житті; розширення кола альтернативної до залежної поведінки діяльності.

Висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, здійснений аналіз засвідчив, що зміст навчальних дисциплін професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів містить чималий обсяг теоретичного матеріалу, спрямованого на формування у студентів системи знань, умінь та практичних навичок соціально-педагогічної роботи з підлітками, схильними до Інтернет-залежності. Проте, наскільки майбутні фахівці зможуть оволодіти запропонованими знаннями й практичними вміннями залежатиме від професійної майстерності викладача та вмотивованості студентів до необхідності володіння спеціальними компетентностями соціально-педагогічної роботи з профілактики Інтернет-залежності.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний розгляд усіх аспектів означеної проблеми, а відкриває перспективи подальшого вивчення актуального стану підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної роботи з профілактики Інтернет-залежності різних вікових груп для своєчасного виявлення Інтернет-залежних осіб.

Джерела та література

1. Андрієнко А. О Інтернет-адикція як форма залежної поведінки [Текст] / А. О. Андрієнко // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції / За ред. Кривоконь Н. І. та Сили Т. І. – Чернігів : ЧДПСТП, 2008 – С. 288-292.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. Ірпін'я : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Гуменюк Л. Й. Соціально-психологічні фактори інтернет-адикції / Л. Й. Гуменюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, 2013. – С. 10-19
4. Дрепа М. И. Психологическая профилактика интернет-зависимости у студентов : автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.05 «Социальная психология; психология социальной работы» / М. И. Дрепа [Электронный ресурс]. – 2010.
5. Інтернет-залежність як новий феномен сучасного світу: сутність і проблеми. – К. : НІСД, 2011. – 47 с.
6. Левицька Н. С. Особливості профілактики Інтернет-залежності серед студентської молоді / Н. С. Левицька // Новітні технології у науковій діяльності і навчальному процесі: Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих учених (м. Чернігів, 16-17 квітня 2013 р.) : тези доповідей : в 2-х т. Т. 2. Гуманітарні науки. – Чернігів: Черніг. держ. технол. ун-т, 2013. – 543 с.
7. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Педагогічний факультет : офіційний сайт навчального закладу Навчальні програми // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : jects/.
8. Цой Н. А. Социальные факторы феномена интернет-зависимости: Автореферат на соискание ученой степени кандидата социологических наук / Н. А. Цой / 22.00.04 – социальная структура, социальные институты и процессы / Н. А. Цой. – Владивосток – 2012. – 20 с.

References

1. Andrienko A. O Internet-adikcija jak forma zaleznoji povedinki [Tekst] / A. O. Andrienko // Zbirnik materialiv Vseukraïns'koï naukovo-praktichnoï konferenciji / Za red. Krivokon' N. I. ta Sili T. I. – Chernigiv : ChDIPSTP, 2008 – S. 288-292.
2. Velikij tлумachnij slovník suchasnoï ukraïns'koï movi (z dod. i dopov.) / Uklad. i golov. red. V. T. Busel. – K. Irpin' : VTF «Perun», 2005. – 1728 s.
3. Gumenjuk L. J. Social'no-psihologichni faktori internet-adikcii/ L. J. Gumenjuk // Naukovij visnik L'vivs'kogo derzhavnogo universitetu vnutrishnih sprav, 2013. – S.10-19
4. Drepa M. I. Psihologicheskaja profilaktika internet-zavisimosti u studentov : avtoref. dis. ... kand. psihol. nauk: spec. 19.00.05 «Social'naja psihologija; psihologija social'noj raboty» / M. I. Drepa [Elektronnyj resurs]. – 2010.
5. Internet-zalezhnist' jak novij fenomen suchasnoho svitu: sutnist' i problemi. – K. : NISD, 2011. – 47 s.
6. Levic'ka N. S. Osoblivosti profilaktiki Internet-zalezhnosti sered students'koï molodi / N. S. Levic'ka // Novitni tehnologii u naukovij dijtal'nosti i navchal'nomu procesi: Vseukraïns'ka naukovo-praktichna konferencija studentiv, aspirantiv ta molodih uchenih (m. Chernigiv, 16-17 kvitnja 2013 r.) : tezi dopovidej : v 2-h t. T. 2. Gumanitarni nauki. – Chernigiv: Chernig. derzh. tehnol. un-t, 2013. – 543 s.
7. Shidnoevropejs'kij nacional'nij universitet imeni Lesi Ukraïнки. Pedagogichnij fakul'tet : oficijnij sajt navchal'nogo zakladu Navchal'ni programi // [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupu : jects/
8. Coj N. A. Social'nyefactory fenomena internet-zavisimosti: Avtoreferat na soiskanie uchenoj stepeni kandidata sociologicheskikh nauk / N. A. Coj / 22.00.04 – social'naja struktura, social'nye instituty i processy / N. A. Coj. – Vladivostok – 2012. – 20 s.

Бартків Оксана. Содержательный потенциал учебных дисциплин профессиональной подготовки социальных педагогов к социально-педагогической работы из профилактики Интернет-зависимости подростков. В статье анализируется содержательный потенциал учебных дисциплин подготовки будущих социальных педагогов к социально-педагогической работе из профилактики Интернет-зависимости подростков. Интернет-зависимость определена как один из видов нехимических технологических зависимостей. Отмечено, что для Интернет-зависимых подростков характерно навязчивое стремление длительное время находиться в Интернете с потерей субъективного контроля за его использованием. Социально-педагогическую работу по профилактике Интернет-зависимости подростков определяем как разновидность социально-педагогической деятельности, которая осуществляется в образовательных учреждениях и направлена на проведение различных видов профилактических мероприятий с целью формирования у личности устойчивости к зависимому поведению, закрепление навыков здорового образа жизни, предупреждение развития и прогрессирования зависимости. Целью социально-педагогической работы по профилактике Интернет-зависимости выступает формирование в подростков таких ценностных ориентаций, при которых все возможные отклонения от нормативного представления о здоровом образе жизни теряют свою значимость и привлекательность, а результатом профилактической работы является приобретение ребенком навыков самозащиты, предупреждение возникновения такого вида нехимической аддикции. Содержание подготовки будущих социальных педагогов к социально-педагогической

работы по профилактике Интернет-зависимости направлено на формирование у студентов системы знаний об Интернет-зависимости, ее симптомы, виды Интернет-зависимых лиц и умений реализовывать формы и методы социально-педагогической работы по ее профилактике.

Ключевые слова: подростки, Интернет-зависимость, социально-педагогическая работа, профилактика Интернет-зависимости, будущие социальные педагоги, подготовка будущих социальных педагогов к социально-педагогической работе по профилактике Интернет-зависимости подростков.

Bartkiv Oksana. The potential of educational disciplines of professional training of social teachers social-pedagogical prevention work internet addiction of adolescents. The article examines the potential uses of disciplines of training of future social teachers to socio-pedagogical work in prevention of Internet addiction in adolescents. Internet addiction is defined as a non-chemical technological dependencies. Noted that Internet-dependent adolescents characterized by compulsion for a long period of time to be online with the loss of subjective control over its use. Socio-pedagogical work to prevent Internet addiction of adolescents defined as a kind of socio-pedagogical work, which is carried out in educational institutions and is focused on conducting various types of preventive measures aimed at the formation of the identity of resistance to addictive behavior, fastening of skills of a healthy lifestyle, prevent the development and progression of addiction. The objective of socio-pedagogical work in prevention of Internet addiction is the formation of such value orientations, in which all possible deviations from normative ideas of a healthy way of life lose their importance and attractiveness, as a result of preventive work is the child's acquisition of skills of self-defense, preventing the occurrence of such non-chemical addiction. The content of training of future social teachers to socio-pedagogical work in prevention of Internet addiction is directed on formation at students of knowledge about the Internet-dependence its symptoms, types of Internet dependent individuals and ability to implement forms and methods of socio-pedagogical work on its prevention.

Keywords: adolescents, Internet addiction, socio-pedagogical work, prevention of Internet addiction, future social workers, training of future social teachers to socio-pedagogical work in prevention of Internet addiction in adolescents.